

Григораш А., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЭВФЕМИЗМЫ КАК СРЕДСТВО МАНИПУЛЯЦИИ СОЗНАНИЕМ (на материале англоязычных массмедийных текстов)

Статья посвящена манипулятивному воздействию эвфемизмов, результатом которого является изменение ценностных и поведенческих ориентиров реципиента. Рассмотрены также эвфемизмы, употребленные для смягчения негативной оценки с целью соблюдения требований политкорректности.

Ключевые слова: *манипуляция, эвфемизм, СМИ, влияние.*

*Grygorash A., stud.,
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv*

MANIPULATIVE ROLE OF EUPHEMISMS (on the base of English language mass media texts)

This article investigates peculiarities and reasons for using of euphemisms as means of manipulation and their effect on values and behavioral criterion of a recipient. Euphemisms used for negative assessment moderation with the purpose to politeness requirements are considered.

Key words: *manipulation, euphemism, mass media, influence.*

УДК 821.10/03

Гриценко М.В., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПЕРЕКЛАДАЧ У СИТУАЦІЇ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ДІЇ

Стаття присвячена дослідженню ситуації перекладацької дії, у якій перекладач виступає активним учасником і несе відповідальність за реалізацію кросвер-потенціалу художнього твору та здійснює переклад з урахуванням особливостей обраної читацької аудиторії.

Ключові слова: *кросвер-література, ситуація, перекладацька дія, подвійна аудиторія, цільові читачі, кросвер-потенціал.*

Література для різновікової аудиторії, або ж кросвер-література – явище не нове, однак її дослідження в перекладознавстві мають спорадичний характер. Відповідно проблема моделювання ситуації перекладацької дії спеціально для

такого типу літератури залишається недослідженою. В українському перекладознавстві окремих, цілеспрямованих досліджень цього явища немає, тому ми вважаємо, що, зважаючи на поширеність кросвер-літератури, така робота є **актуальною**.

Мета цього дослідження полягає у створенні цілісної картини процесу перекладу кросвер-літератури як передумови моделювання ситуації перекладацької дії та формування підґрунтя для пошуку вдалих перекладацьких рішень; а також у доведенні необхідності моделювання ситуації перекладацької дії задля ефективної реалізації кросвер-потенціалу художнього твору.

Якщо ми розглядаємо кросвер-літературу в теорії перекладацької дії, то, перш за все, слід поміркувати, як саме ми тлумачимо поняття *ситуація* в цьому контексті. Чи можна стверджувати, що існує тільки одна ситуація – та, у якій опиняється першотвір, коли його "піддають" перекладу? Чи в цьому випадку йдеться про ситуацію, що в ній опиняється перекладач, коли замовник ставить йому завдання, що передбачає чітко визначену мету? І хто чи що, зрештою, чинить вплив на таку "ситуацію"?

На думку І. Бичка, ситуація слугує своєрідним "лакмусовим папірцем" оприявлення протистояння свободи і необхідності як специфічних детермінант духовної і природної реальностей. Це означає, що свобода існує тільки в ситуації. Сама ситуація має сенс лише у відношенні до свободи [Філ. енци. словн. 2002, 585]. Отже говорити про ситуацію як таку дозволяє опозиція "*свобода – необхідність*". У ситуації перекладу її можна інтерпретувати як таку, що спонукає нас до обрання певної перекладацької стратегії. А це своєю чергою – до усвідомлення того, що вибір стратегії, яка б сприяла досягненню мети перекладу, можливий, знову ж таки, лише в певній ситуації.

Отже позиція перекладача залишається активною. Однак та ситуація, у якій він опиняється, чинить на нього свій вплив і ставить його в певні рамки, накладає обмеження. Відповідно й згадана опозиція "*свобода – необхідність*" також потрапляє в ці рамки й набуває певної форми реалізації. Так можна дійти висновку, що "ситуація містить в єдності незалежну і залежну від людини сторону, що є реальною основою для здійснення вчинку, у якому людина, спираючись на ситуацію, активно змінює її" [Філ. словн. 1986, 629].

Такої ж думки дотримується й І. Бичко, стверджуючи, що "людина може надавати виявам ситуації іншого значення або іншого продовження – у цьому реалізується її свобода. Ситуація є мінливим феноменом, постійно порушуваною (через надання їй людиною все нових і нових значень) і водночас так само постійно відновлюваною "рівновагою" [Філ. енци. словн. 2002, 585].

Вищезгадана можливість людини надавати виявам ситуації кожного разу іншого продовження, екстрапольована на перекладацький ґрунт у випадку кросовер-літератури, означатиме можливість моделювання ситуації перекладацької дії. У цьому й полягає свобода перекладача: здатність оперувати сукупністю ключових чинників ситуації створення й прочитання першотвору та ситуації перекладу таким чином, аби гарантувати очікуваний результат.

Такі погляди поділяв і В. Дільтей, зазначаючи, що "у нашому ставленні до майбутнього ми активні й вільні. Тут категорія реальності, яка постає з теперішнього, поєднується з категорією можливості" [Hermeneutics Reader 1994, 150].

Отже, категорія *можливості* та опозиція "*свобода – необхідність*" виступають характерними рисами ситуації перекладацької дії. Вони ж визначають її розуміння, а отже й ставлення до неї: таку ситуацію можна й потрібно моделювати.

Саме ж моделювання якщо не обмежується, то принаймні спрямовується метою перекладу. Однак проблема виявляється ще в одному аспекті – *для кого я моделюю ситуацію?* У такому випадку можливі два аспекти: а) пасивний: те минуле, про яке говорив В. Дільтей, – ситуація створення й сприйняття першотвору в країні мови оригіналу; а також завдання, поставлене замовником, а разом і вимоги до перекладу (*translation brief*); б) активний: майбутнє, якщо знову звернутися до Дільтеєвого висловлювання, – змодельована ситуація перекладацької дії, яку перекладач створює для себе, спираючись на передбачувану ситуацію перекладу в країні мови перекладу. У цьому аспекті виявляється згадувана опозиція: *Я так хочу, Я так можу – Чи я можу так? Чи потрібно діяти так? Як я маю діяти, щоб досягти поставленої переді мною мети?* Завдання перекладача полягає в тому, щоб змоделювати ситуацію оптимально, але тільки для певного конкретного випадку, а не загалом.

У Й. Дройзена знаходимо цікаве висловлювання, яке він використовував, пояснюючи обмеженість взаєморозуміння між людьми: "Ти маєш бути таким, адже саме так я тебе розумію" [Hermeneutics Reader 1994, 130]. Тут, з одного боку, відображена упередженість сприйняття. Але, з іншого боку, якщо застосувати це судження до адресата майбутнього перекладу, отримуємо ще один впливовий чинник, який формує ситуацію перекладацької дії, – очікування цільового читача. У перекладі завжди існує вірогідність того, що несправджені очікування можуть стати на заваді його успішності – тоді твору не вдасться охопити свою цільову аудиторію. На користь важливості того, що твір має знайти свого читача, свідчать такі слова Г. Гадамера: "Літературу зробило "літературою" якраз поширення культури читання. Практично сьогодні можна стверджувати, що "література" вимагає перекладу, якраз тому що переклад – це аспект культури читання. Таємниця читання полягає в тому, що вибудовується великий міст між мовами" [Гадамер 2001, 150].

Така позиція спонукає нас поглянути на множинність перекладів у синхронному зрізі: в один і той самий час можуть цілком рівноправно існувати кілька перекладів одного твору, створених одночасно. За Г. Гадамером, кожний випадок утворення тексту ґрунтується на його розумінні [Гадамер 2001, 39]. А розуміти текст можна по-різному, й, відповідно, перекладати для тих, що розумітимуть по-різному, можна теж у різний спосіб. Орієнтиром тут слугуватиме цільова аудиторія, оскільки кросвер-література вирізняється саме тим, що може охоплювати різну за віком аудиторію, умовно кажучи, як молодших, так і старших читачів, або ж усіх разом. Тому й завдання перекладачів, які, припустімо, працюватимуть паралельно, залежатимуть від того, *для кого* вони перекладатимуть.

Створення адекватного перекладу (тут у значенні такого, який задовольнить мету перекладу) залежатиме від чіткості постановки завдання. Проілюструвати таке твердження можна словами того ж таки Г. Гадамера: "Лише тоді, коли мені точно відомо, чому мене запитують – що, власне, хотів би довідатися співрозмовник, – я можу відповідати" [Гадамер 2001, 130].

Відповідним чином знімається поставлене Г. Гадамером питання про єдність орієнтирів перекладацького процесу (Що стає метою – вірність слову, змісту чи формі? [Гадамер 2001, 149]). Що

саме передбачає мета перекладу? Відповівши на це запитання, перекладач відповідь і на попереднє. Згідно з теорією перекладацької дії, перекладач повинен сприяти досягненню мети перекладу, тож слово, зміст і форма розглядатимуться як чинники моделювання ситуації перекладацької дії, а вони, як і факти за Г. Гадамером, "набувають життя лише завдяки тій точці зору, з якої нам їх показують" [Гадамер 2000, 264]. Тобто актуалізуються згідно з потребами перекладу.

Ситуація перекладацької дії передбачає існування системи базових чинників-установок (наприклад, культурна чи економічна ситуація країни мови перекладу, ситуація першотвору) і ключових ситуативних чинників (наміри видавця, цільова аудиторія тощо).

Для ситуації перекладу кросовер-літератури цільова аудиторія (читач, адресат перекладу) – це так звана постійна змінна, що спричинятиме застосування щоразу інших перекладацьких стратегій, адже "необхідно спиратися на численні позиції реципієнтів у розумінні" [Филол. герменевтика 1992, 98].

Норман Холланд пише: "Суть у тому, щоб визнати факт: оповідання не володіють смислом у собі й самі по собі, ним володіють люди, що використовують ці оповідання як підставу для певної теми, фантазії чи трансформації. Схожі погляди має Девід Блейх: "Значення окремих слів і сукупності слів повністю залежать від тих, хто прочитає ці слова й повідомить ці значення іншим" [Соврем. заруб. лит. концепции 1983, 66-67].

Такої ж позиції дотримується Ю. Ковалів: "Автор не передає свої думки іншому, а пробуджує в ньому власні, тому зміст художнього твору, як зазначав О. Потебня "розвивається вже не в мистецтві, а в тому, хто його розуміє" [Ковалів 2008, 6].

Бачимо, що вищезгадані дослідники наголошують на активній ролі читача у творенні нових значень художнього твору. Відповідно, вірогідність того, що різні вікові групи читачів схильні розуміти твори по-різному, зростає. Отже, якщо передбачається, що переклад матиме чітку спрямованість, то до тексту можна застосовувати перекладацькі трансформації, спрямовані на його пристосування для передбачуваної вікової групи.

Однак для створення адекватного перекладу перекладачеві конче необхідно самому зрозуміти художній твір, тому що це відображається на якості його роботи.

Про небезпеку спотворення першотвору в перекладі попереджає Галєєва: "Бездоганне володіння мовою не може гарантувати адекватність перекладу в ситуації, коли перекладач, не зрозумівши змістовного тексту, намагається його передати, перекладаючи не що інше, як своє нерозуміння, оформлене адекватно з погляду мови перекладу, але не з погляду змістовності першотвору" [Филол. герменевтика 1992, 92].

Таку проблему можна розглянути на доволі простому прикладі – варіантах перекладу англійської лексеми *explore*. Звернімося до роману Діани Вінн Джонс "Мандрівний замок Хаула":

She resisted the temptation to go in through the open window and explore [Jones, 94]. // *Вона устояла перед спокусою зайти у відкриті двері тераси і подивитися, що за ними* [Джонс 2008, 300]. (Переклад А. Поритка.) // *Она устояла перед искушением зайти в открытые двери террасы и поглядеть, что за ними* [Джонс 2005, 242] (Переклад А. Бродоцької).

Бачимо, що в обох випадках перекладачі уникають прямого відповідника цього слова – "досліджувати". Перший аргумент на користь такого вибору обох перекладачів – такий варіант видається неприродним. Другий аргумент – це слово типове для наукового стилю, а ми аналізуємо уривок із дитячого роману, хоча його також цілком виправдано можна віднести до кросовер-літератури. Доводити слушність вибору перекладачів можна й далі, однак звернімося до наступного прикладу. Це уривки з оповідання Ніла Геймана "Тролів міст":

1. *I used to climb the fence and lie in the shade of a small bulrush patch, and read; or if I were feeling more adventurous I'd explore the grounds of the empty manor beyond the fields* [Gaiman 2007, 26]. // *Я любив перелазити через паркан і лежати в затінку очерету і читати; або ж, коли мені хотілося пригод, я досліджував територію порожнього маєтку за полями* (переклад наш. – М.Г.).

2. *I was exploring. I went past the manor, its windows boarded and blind, across the grounds, and through some unfamiliar woods* [Gaiman 2007, 27]. // *Я подався у мандри. Проїшов повз будинок, вікна в ньому були забиті дошками й замуровані. Проминув незнайомий ліс* (переклад наш. – М. Г.).

У першому уривку ми використали вже згаданий прямий відповідник, оскільки такий крок виправданий контекстом уживання цього слова. Йдеться саме про дослідження, відкриття

чогось нового, хоча, звичайно ж, можливі варіанти: "грався", "гуляв", "прогулювався", жартівливе "ходив у розвідку", "грався в дослідника" тощо.

У другому уривку вжито вислів "податися в мандри". Чому не "досліджував"? По перше, такий український відповідник вимагає додатка: досліджувати *що саме?* По друге, слід вказати на належність цього слова до наукового стилю.

Але в такому разі виникає суперечність: чому в одному випадку ми вважаємо вживання такого відповідника доречним, а в іншому ні? Окрім того, що такий вибір залежить від суб'єктивної позиції перекладача, можемо зауважити, що не останню роль у ситуації перекладу відіграє стереотип читацьких очікувань, яким керується перекладач. Сформулюємо його таким чином: це слово нетипове, занадто складне, для дитячого мовлення. Проте, не слід забувати, що в англійській мові слово *explore* навпаки часто вживається авторами дитячих романів, тож принаймні в мовленні персонажів, зокрема дітей, воно-таки належить до дитячого мовлення.

Наведені можна застосовувати і в ситуації, коли цей твір потрібно було б перекласти для різновікової аудиторії.

Питання в іншому: наскільки ми стереотипізуємо наші уявлення про те, чому бути, а чому не бути в перекладній літературі? За Г. Гадамером, "поняття досвіду означає досвід загалом, такий, що сам постійно ма перебувати в процесі набуття, й від нього ніхто не може бути позбавлений. (...) Досвід загалом не є чимось таким, від чого хтось може бути позбавлений" [Гадамер 2000, 330]. Тому "досвід мовний, лексичний", так само як і будь-який інший може виявлятися як "уже набутий" чи "ще не набутий" стосовно молодшого читача.

Отож ми надаємо ключового статусу чиннику цільового читача в перекладі кросвер-літератури. Разом із тим, моделювання ситуації перекладацької дії спрямоване на досягнення певної мети перекладу. Саме тому перекладачеві потрібно вибудовувати свою стратегію таким чином, щоб узгодити вимоги до передбачуваного перекладу з очікуваннями й можливостями цільового читача.

Таким чином, поняття "ситуація" є часто вживаним у контексті теорії перекладацької дії. У кросвер-літературі ситуативність як якість кросвер-потенціалу присутня завжди. Можливість його реалізації виявляється безпосередньо в ситуації перекладу.

Слід відзначити, по-перше, що за такого підходу цілісна "ситуація" розпадається на такі складники: ситуація першотвору, ситуація перекладу (планована і можлива), а також ситуація перекладацької дії, яка вимагає моделювання для того, щоб перекладач зміг ефективно виконати поставлене завдання.

По-друге, у такому разі можна говорити про "ситуативність" обраного підходу до перекладу кросовер-твору. Адже спрямованість перекладу, тобто його цільова аудиторія, може змінюватися залежно від мети перекладу для успішного виконання замовлення.

Тому дилема "*свобода – необхідність*" як сутнісна характеристика ситуації переводиться в практичну площину й перетворюється на "*свободу в рамках необхідності*". З одного боку, перекладач має зберігати вірність оригіналові, щоб не спотворити його в перекладі, а з іншого – мусить виконати замовлення.

Таку опозицію можна розглядати під іншим кутом зору: як протистояння масовізації та спрощенню і як популяризацію літератури й залучення до читання. Тут свобода творчості перекладача та його власні світоглядні принципи натрапляють на необхідність якісно виконати поставлене завдання, яке може йти всупереч його власним поглядам на переклад.

Проте така опозиція в ширшому контексті всієї перекладної літератури розв'язується сама собою, якщо взяти до уваги множинність перекладів у синхронному зрізі. Теорія перекладацької дії виправдовує одночасне існування кількох версій перекладу. З плином часу ті версії, існування яких було відгуком на конкретну ситуацію, відсіюються, а ті, художня якість яких вивищується над ситуативністю вимог, існуватимуть і далі.

Ситуація в перекладі кросовер-літератури також пов'язана з функціонуванням стереотипів: як загальнокультурних, так і власних усталених уявлень перекладача.

Проте на окрему увагу заслуговує, перш за все, чинник цільового читача, який змінюється з кожною новою ситуацією. На противагу цьому стереотип читача відзначається сталістю характеристик. Тому мінливість вимог, що висуваються самим фактичним читачем-у-ситуації, може спричинити виникнення проблем зі спрямованістю перекладу.

Читач-у-ситуації вимагає створення "свого" тексту, тобто перекладу, наближеного до читача. Тож ситуація вимагає

перегляду, інколи навіть звільнення від стереотипу читача. Моделювання ситуації перекладацької дії передбачає роботу з фактично наявним, тут – з читачем, яким він є. Стереотип забезпечує сталість, стоїть на захисті традиції. Але треба мати на увазі, що, наприклад, образ дитини сьогодення відрізняється від образу дитини минулого. Те ж саме справджується для дорослих.

Ситуація перекладацької дії передбачає, що перекладач не буде повністю самостійним у своїх рішеннях, однак вона ж дає йому свободу творчого підходу на якісно новому рівні – свободу вибудувати стратегію перекладу. Саме тому створення оптимального для певної ситуації перекладу стане виявом його майстерності. Запропонований підхід до перекладу кросвер-літератури дозволяє нам зробити висновок про відкритість до варіативності чинників впливу на моделювання ситуації перекладацької дії; врахування очікувань цільової читацької аудиторії, а разом і можливість впливати на такі очікування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гадамер Г.Г. Герменевтика і поетика: Вибрані твори / Ганс-Георг Гадамер; пер. з нім. – Київ: Юніверс, 2001. – 288 с.
2. Гадамер Г.Г. Істина і метод / Ганс-Георг Гадамер; пер. з нім. О.Мокровольського. – Київ: Юніверс. – Т. 1: Герменевтика I: Основифілософської герменевтики. – 2000. – 464 с.
3. Джонс Д.В. Мандрівний замок Хаула / Діана Вінн Джонс; пер. з англ. А.Поритко. – Львів: ТОВ "Видавництво Старого Лева", 2008. – 352 с.
4. Джонс Д.У. Ходячий замок / Діана Уинн Джонс; пер. с англ. А.Бродоцкая. – М.: "Азбука-классика", 2005. – 118 с.
5. Ковалів Ю.І. Літературна герменевтика: монографія / Ю. І. Ковалів; КНУТШ. – Київ: Київський університет, 2008. – 240 с.
6. Современные зарубежные литературоведческие концепции: герменевтика, рецептивная эстетика / [отв. ред. Е. А. Цурганова]. – Москва, 1983. – 183 с.
7. Филологическая герменевтика и общая стилистика: сборник научных трудов / М-во науки, высшей школы и техн. политики РФ; Тверской гос. ун-т; [редкол.: Г. И. Богин и др.]. – Тверь, 1992. – 159 с.
8. Філософський енциклопедичний словник / НАНУ; Ін-тут філософ. ім. Г.С. Сковороди; [ред. кол.: В.І. Шинкарук, Є.К. Бистрицький, М.О.Булатов та ін.]. – Київ: Абрис, 2002. – 742 с.
9. Філософський словник / [за ред. В. І. Шинкарука]. – 2-е вид., доп. – Київ: УРЕ, 1986. – 796 с.
10. Gaiman N. M Is for Magic/ Neil Gaiman. – New York: Harper Collins Publishers, 2007. – 240 p.
11. Jones D. W. Howl's Moving Castle / Diana Wynn Jones. [Електронний ресурс] – Режим доступу до книги: <http://www.greylib.net/?category=engkids>

[engfan-english&altname=howls_moving_castle](#). 12. The Hermeneutics Reader: Texts of the German Tradition from the Enlightenment to the Present / [ed. by Kurt Mueller-Vollmer]. – New York: Continuum, 1994. – 380 p.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13.

Гриценко М.В., студ.,

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ПЕРЕВОДЧИК В СИТУАЦИИ ПЕРЕВОДЧЕСКОГО ДЕЙСТВИЯ

Статья посвящена исследованию ситуации переводческого действия, в которой переводчик является активным участником и несет ответственность за реализацию кроссовер-потенциала художественного произведения, учитывая особенности выбранной читательской аудитории.

Ключевые слова: кроссовер-литература, ситуация, переводческое действие, двойная аудитория, целевые читатели, кроссовер-потенциал.

Grytsenko M., stud.,

Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

TRANSLATOR IN THE SITUATION OF TRANSLATIONAL ACTION

The article focuses on the situation of translational action where the translator plays a role of an active participant and bears responsibility for bringing out crossover potential of a literary work and consequently translates it taking into account the particularities of a chosen target audience.

Key words: crossover fiction, situation, translational action, dual audience, target readers, crossover potential.

УДК 811.112.2'42 : 821.112.2-32 Г. Гессе

Губа Л. В., асп.,

Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка

КОНСТРУЮВАННЯ ПРОСТОРУ В ТЕКСТАХ МАЛИХ ЕПІЧНИХ ЖАНРІВ ГЕРМАНА ГЕССЕ

У статті розглядається мовна репрезентація простору в текстах малих епічних жанрів Германа Гессе, а саме когнітивне